

УДК 378.046.4

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.79.2.21>**Н. В. Стаценко**

ORCID ID: 0000-0001-8761-7967

аспірантка кафедри педагогіки

Південноукраїнського національного педагогічного університету

імені К. Д. Ушинського

СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІЗ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

У статті висвітлено проблему підготовки фахівців-менеджерів освіти у вітчизняних та зарубіжних освітніх установах. Аналіз наукових досліджень, пов'язаних із цією проблематикою, показав, що менеджмент як наукова проблема загалом та освітній зокрема різнопланово аналізувався вітчизняними науковцями, проте зарубіжні моделі підготовки фахівців такого профілю майже не описані. Це зумовлює актуальність цієї наукової роботи.

Задля досягнення поставленої мети архітектура дослідження була побудована таким чином: моніторинг наявної в публічному доступі інформації про підготовку освітніх менеджерів; аналіз; порівняння та зіставлення одержаних даних. Ми проаналізували діяльність навчальних закладів України (Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти»; Державний заклад «Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського»; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка), країн Європи (Університет у Портсмуті (Англія), Університет Вітовта Великого (Литва), Міжнародна магістерська програма INEMA (Німеччина)) та США (Університет Конкордія, Чикаго; Приватний університет в Дейтоні, Огайо; Державний університет Пенсільванії) – загалом дев'ять (по три для кожного регіону).

Наявна інформація дала змогу стверджувати, що загалом система підготовки фахівців із менеджменту освіти в різних країнах має спільну кінцеву мету – менеджер-професіонал, компетентний, авторитетний серед колег, гнучкий у прийнятті рішень, відкритий до інновацій. На це спрямовує пропонований контент освітніх програм, що містить навчальні дисципліни, пов'язані безпосередньо з теорією та практикою керівництва, правом, психологією і т.п. Проте в системі підготовки освітніх менеджерів за кордоном, порівняно з Україною, прослідковуються певні відмінності: можливість онлайн-навчання, практична підготовка тривалістю в календарний рік, підготовка до ефективної взаємодії керівника закладу освіти зі стейкхолдерами освітнього процесу.

На нашу думку, саме відмінні риси в підготовці фахівців за кордоном варто взяти на озброєння вітчизняним освітянам. Це б допомогло розширити коло зацікавлених у здобутті освіти потенційних абітурієнтів та сприяло наданню якісної теоретичної та емпіричної підготовки кадрів.

Ключові слова: освітній менеджмент, фахівець із менеджменту освіти, управління в освіті, освітня галузь, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Проблема професійної підготовки працівників освітньої сфери – вихователів, учителів, викладачів – полівекторно описана та проаналізована в психолого-педагогічній літературі, тоді як поняття «управлінець» донедавна стереотипно розглядалось лише як чергова промочія у професійній сфері. Проникнення та асиміляція англійської дефініції «management» («менеджмент») та спільно-кореневого «manager» («менеджер») спонукали вітчизняних науковців-освітян до переосмислення значення керівника та системи його підготовки до професійної діяльності. Виникла необхідність у створенні спочатку відповідного галузевого стандарту, а згодом – стандарту вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» з відкриттям відповідних спеціальностей у закладах вищої освіти. У сучасному лексиконі маємо відповідний термін «освітній менеджер».

Сучасний ринок надання освітніх послуг та соціально-економічна ситуація в державі ставлять перед менеджером освіти жорсткі вимоги, адже саме від його уміння прогнозувати та раціонально вибудувувати стратегію розвитку закладу освіти залежать його конкурентоспроможність та престиж. Керівник – працівник, який має не лише володіти певними психологічними характеристиками (флексибільність, толерантність до невизначеності, стресостійкість, саморефлексія, креативність, комунікабельність, критичність мислення і т.п.) та чималим арсеналом знань із різних галузей (педагогіки, психології, економіки, менеджменту, маркетингу, документознавства, правознавства тощо), але насамперед бути підготованим до керівної посади.

Як уже зазначалось вище, в Україні вже склалась та функціонує система підготовки в закладах вищої освіти освітніх менеджерів. Проте дореч-

ним є аналіз досвіду підготовки фахівців у зарубіжних країнах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Полівекторно проблема фаховості та управлінської компетентності освітніх менеджерів у теоретичній та емпіричній площинах проаналізована вітчизняними науковцями (Б.В. Бабенко [1], Т.І. Бурлаєнко [2], О.І. Мармаза [3], В.К. Мельник [4], О.С. Товканець [5; 6]), котрі акцентують на її полідіяльній та поліфункціональній природі. Проте питання підготовки керівників закладами освіти у США та країнах Європи, а також зіставлення цих освітніх систем із вітчизняною досліджено мало, що і зумовлює актуальність цього наукового дослідження.

Мета статті – проаналізувати системи підготовки фахівців із менеджменту освіти в Україні та за кордоном. Для досягнення поставленої в науковій роботі мети алгоритм дослідження ми диференціювали на такі етапи: I етап – моніторинг наявних у публічному доступі вітчизняних освітньо-професійних програм підготовки за спеціальністю «Управління навчальним закладом» за другим (магістерським) рівнем вищої освіти та доступної інформації про підготовку фахівців цієї спеціальності в закордонних закладах вищої освіти; II етап – ознайомлення та аналіз інформації; III етап – порівняльна характеристика систем підготовки фахівців із менеджменту освіти в Україні та за кордоном (на прикладі навчальних закладів Європи та США).

Виклад основного матеріалу. Публічний доступ до освітньо-професійних програм дав нам змогу ознайомитися із загальними аспектами підготовки менеджерів освіти у вітчизняних навчальних закладах (Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти»; Державний заклад «Південноукраїнський національний університет імені К.Д. Ушинського»; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка).

Перш за все варто зазначити, що підготовка менеджерів освіти в Україні здійснюється в межах освітніх програм підготовки магістрів із подальшою можливістю здобуття третього (освітньо-наукового) рівня. Ключовою вимогою для вступу є наявність в абітурієнта ступеня бакалавра (магістра), освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста. Передбачений термін навчання становить 1 рік і 4 місяці. За цей період студент очної/заочної форми навчання прослуховує курс дисциплін в обсязі 90 кредитів. Навчальний план підготовки фахівців містить нормативні та вибіркові навчальні дисципліни. Спільними для згаданих вищезазначених ЗВО є обов'язкові компоненти ОПП – «Психологія управління», «Аудит і оцінювання управлінської діяльності», «Менеджмент освіти», «Управління інформаційними зв'язками»,

«Техніка управлінської діяльності». Окрім цього, для вивчення передбачені «Державна освітня політика», «Правові аспекти управління закладом освіти», «Кадровий менеджмент» і т.п.

Метою магістерської програми в Державному закладі вищої освіти «Університет менеджменту освіти» є «підготовка магістрів з управління закладами освіти, які стануть менеджерами освіти нового покоління, зможуть професійно забезпечувати функціонування та розвиток закладів освіти, їх підрозділів, підсистем для задоволення освітніх потреб держави, суспільства, освітніх установ і закладів, осіб, що навчаються». В ОПП зазначено, що підготовка за магістерською програмою дасть змогу випускнику працевлаштуватися на посади за видами робіт від директора (ректора, начальника) закладу вищої освіти (технікуму, коледжу, інституту, академії, університету і т. ін.), декана, завідувача дитячого садка до начальника колонії для неповнолітніх [7].

В освітньо-професійній програмі, розробленій у Державному закладі «Південноукраїнський національний університет імені К.Д. Ушинського», орієнтація в підготовці менеджерів освіти визначається як така, що «забезпечує комплексну підготовку до управління закладами освіти <...> реалізується динамічним, інтегративним, інтерактивним навчанням та підготовкою». Задекларовано також право учасників освітнього процесу на участь у програмах академічної мобільності в межах України (на основі договору про академічну співпрацю з Хмельницькою гуманітарно-педагогічною академією) та за кордоном (у рамках програми ЄС Еразмус + на основі двосторонніх договорів із навчальними закладами Болгарії, Молдови та Казахстану) [8].

Особливістю магістерської програми підготовки керівників навчальних закладів у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка є орієнтація на студента, його потреби як майбутнього компетентного фахівця, адже «здобувачі ОП беруть активну участь у діяльності структурних підрозділів, які затверджені рішеннями вченої ради: Бюро кар'єри; Центрі педагогічного консалтингу; Дослідницькому офісі менеджера освіти. Здобувачі освіти залучені до організації та проведення різноманітних заходів, є спікерами на дискусійних платформах, що забезпечує формування hard skills та soft skills» [9].

З метою аналізу закордонного досвіду підготовки фахівців у сфері менеджменту освіти нами була проаналізована пропонована у відкритому доступі інформація про магістерські програми навчальних закладів Європи та Сполучених Штатів Америки. Варто зазначити, що система підготовки в них більш гнучка, ніж вітчизняна, що дає змогу здобувачам, які часто працюють, легко інте-

груватись у навчальний процес. Терміни здобуття ступеня магістра чітко не регламентовані і залежать від форми організації навчання – від 12 до 24 місяців. У межах програм професійної підготовки обсяг навчальних дисциплін становить від 30–36 кредитів ЕКТС в ЗВО США до 180 кредитів в європейських навчальних закладах. Студенти прослуховують навчальні курси, що стосуються управління людськими ресурсами, лідерства, наукових досліджень, економіки освіти, правового аспекту освітнього процесу.

Варто також зазначити, що назви спеціальності не обмежується поняттями «management» або «administration», часто зустрічаються програми підготовки «Educational Leadership» «Educational Leadership And Management». Такий підхід дає розуміння – навчальна програма націлена на підготовку не просто адміністратора, керівника, управителя, а насамперед професіонала-лідера, компетентного та авторитетного. Як показує практика, така стратегія цілком виправдана, адже запорукою успішного розвитку будь-якої організації є сприятливий мікроклімат всередині її колективу, а наріжним каменем є саме авторитет лідера.

Окремі аспекти підготовки фахівців із менеджменту освіти за кордоном розглянемо детальніше.

Університет в Портсмуті (University of Portsmouth, UK) пропонує магістерську програму «Лідерство в галузі освіти». Освітні цілі курсу: підтримувати студентів у вдосконаленні власних професійних знань та практичних навичок; забезпечити принцип послідовності у навчанні; надати стимулюючий досвід навчання; надати студентам навички та знання для проведення досліджень у професійній практиці. Варто зауважити, що університет протягом п'яти років після завершення навчання надає випускникам підтримку у працевлаштуванні та професійному кар'єрному зростанні [10].

Фахова підготовка освітніх менеджерів для різних типів організацій, які займаються навчальною та викладацькою діяльністю, здійснюється в Університеті Вітовта Великого у Литві (Vytautas Magnus University). Успішне завершення навчальної програми «Менеджмент освіти» дає змогу випускникам працювати в державних навчальних закладах та приватних організаціях, що надають освітні послуги, інститутах управління освітою, неурядових організаціях, що працюють у сфері освіти, продовжити навчання в докторантурі. Обсяг навчального плану – 120 кредитів; передбачено як нормативні, так і вибіркові дисципліни [11].

Міжнародною магістерською програмою, що базується на сучасному студенто орієнтованому підході, є INEMA «International Education Management» («Міжнародний освітній менеджмент») – це спільна програма Департаменту міжнародного освітнього лідерства та менеджменту Людвігсбурзького університету освіти (Німеччина)

та Університету Гельван (Єгипет). Її метою є розвиток та надання управлінських навичок та компетенцій для вирішення крос-культурних викликів в освіті. Програма враховує інноваційні аспекти менеджменту та науки, будучи значущою як у національному, так і в міжнародному освітньому просторі [12].

Одним із навчальних закладів Сполучених Штатів, що готує освітніх менеджерів, є Університет Конкордія в Чикаго (Concordia University Chicago). Мета магістерської програми «Educational Administration» – підготувати потенційних лідерів до адміністративних посад, які вимагають знань та навичок керівництва, вміння ефективно адмініструвати в освітніх умовах та різних освітніх середовищах. Теоретичний елемент навчання через викладання таких навчальних дисциплін, як «Школа, батьки, соціальне партнерство», «Шкільне право», «Етика шкільного керівництва», дає студентам базові знання для ефективної, що не виходить за межі етики та норм закону, взаємодії школи з батьками, місцевою громадою та соціальними інститутами [13].

Онлайн-підготовку для здобуття ступеню магістра з освітнього менеджменту пропонує Приватний університет у Дейтоні, штат Огайо (University of Dayton, Ohio). Він надає студентам такі можливості для навчання: заняття з професорами та однокурсниками в онлайн-форматі; інтерактивні курсові роботи; польовий досвід роботи в місцевій громаді з можливістю поєднати одержані теоретичні знання з практичним досвідом. Передбачено два стажування: мета першого – дати студентам змогу відчути адміністративні обов'язки (акцент робиться на відпрацюванні навичок, засвоєних у програмі), мета другого – дати учасникам змогу пов'язати свої курсові роботи, дослідження, моделювання та незалежне навчання з актуальними проблемами, що виникають під час адміністрування навчального закладу [14].

Заслуговує на увагу магістерська програма за спеціальністю «Educational Leadership» Державного університету Пенсільванії (PennState World Campus). Підготовка фахівців здійснюється за трьома напрямками: вчитель-керівник, керівник школи, керівник школи (без атестації директора). Програма орієнтована насамперед на учителів та директорів навчальних закладів. Емпіричний компонент підготовки для студентів за напрямом керівник школи передбачає стажування тривалістю 1 календарний рік під наглядом затвердженого директора-наставника безпосередньо в закладі освіти [15].

Американська система підготовки менеджерів у сфері освіти, порівняно з європейською, в обсягах кредитів навчальних дисциплін компактніша та, окрім знань, необхідних для ефективного розподілу та керівництва людськими та мате-

Порівняльна характеристика вітчизняної та зарубіжної систем підготовки фахівців-менеджерів освіти

Система підготовки менеджерів світу в Україні	Система підготовки менеджерів світу у США та країнах Європи
<ul style="list-style-type: none"> – обсяг навчальної програми – 90 кредитів; – тривалість навчання – 1 рік 4 місяці; – форми організації навчання – денна, заочна; – передумови для вступу – наявність ступеня «бакалавр»; – передбачені для вивчення навчальні дисципліни – нормативні та вибіркові. Включають такі, що стосуються процесу управління кадровими ресурсами, економічної та правової компетентностей; – програма підготовки чітко регламентується нормативно-правовими документами МОН України. 	<ul style="list-style-type: none"> обсяг навчальної програми чітко не регламентований – від 30 до 180 кредитів; тривалість навчання – від 12 до 24 місяців; форми організації навчання – денна, онлайн-навчання; передумови для вступу – наявність ступеня «бакалавр»; передбачені для вивчення навчальні дисципліни – нормативні та вибіркові. Включають такі, що стосуються процесу управління кадровими ресурсами, економічної та правової компетентностей; навчальний заклад має право автономії щодо розробки програми підготовки фахівців.

ріальними ресурсами, акцентує на важливості взаємодії адміністрації навчального закладу із суб'єктами навчального процесу.

Стисла порівняльна характеристика вітчизняної та зарубіжної систем підготовки фахівців у сфері освітнього менеджменту подана в таблиці 1.

Зведені в таблиці дані демонструють як дотичні моменти, так і кардинальні відмінності. Зокрема, можемо прослідкувати тенденцію зростання обсягів кредитів у навчальних планах підготовки фахівців: від 30-36 у США до 180 в європейських країнах. Це своєю чергою відображається на кількості навчальних дисциплін та тривалості програми підготовки фахівців. Ширші можливості для надання якісних освітніх послуг запропоновані за кордоном завдяки діджиталізації освітнього процесу: оскільки здобувачами-магістрами за спеціальністю «Менеджмент освіти» у здебільшого є працюючі вчителі чи керівники структурних підрозділів, що прагнуть поглибити свої управлінські знання та уміння, онлайн-навчання виступає зручним форматом для інтеграції в освітній процес. Дотичними моментами є контент навчального плану у трьох описаних регіонах, передумови для вступу.

Висновки і пропозиції. Отже, наявна у відкритому доступі інформація про підготовку освітніх менеджерів в Україні, європейських країнах та США дозволяє підсумувати, що регіональні особливості в навчальному процесі очевидні. Хоча вітчизняна освітня практика тяжіє до європейської, їй бракує автономії в плануванні програми професійної підготовки. Зарубіжні системи підготовки фахівців за рахунок гнучкого графіку та різних форм організації навчання дають студентам більше можливостей для поєднання навчання та інших видів діяльності. Водночас між згаданими вище моделями є і дотичні моменти: контент навчального плану (передбачає вивчення дисциплін, пов'язаних із менеджментом в освітній сфері, правовим регулюванням питань у сфері освіти тощо) та кінцева мета магістерської програми –

підготувати менеджера-професіонала, компетентного працівника та авторитетного лідера, здатного швидко знаходити конструктивний вихід із критичної ситуації, мислити гнучко та перспективно.

Вважаємо, що для ефективної організації підготовки фахівця-менеджера освіти вітчизняним освітянам варто взяти на озброєння саме відмінні моменти, адаптувавши їх до українських реалій.

Список використаної літератури:

1. Бабенко Б.В. Професійні компетенції керівника школи як орієнтир для підготовки магістрів з адміністрування шкіл у США. *Педагогічні науки*. Черкаси : Черкаський університет, 2009. С. 14–17.
2. Бурлаєнко Т.І. Зміст і структура економічної компетентності майбутніх менеджерів освіти як необхідна вимога часу. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_7/2.pdf (дата звернення : 17.10.2021).
3. Мармаза О.І. Менеджмент в освіті: дорожня карта керівника. Харків : Основа, 2007. 448 с.
4. Мельник В.К. Теоретичні засади формування фахової компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу в системі післядипломної педагогічної освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2007. № 1. С. 85–88.
5. Товканець О.С. Проблема підготовки фахівців з менеджменту освіти у сучасній психолого-педагогічній літературі. *Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород : Ужгородський університет, 2016. С. 293–297.
6. Товканець О.С. Особливості підготовки фахівців з менеджменту освіти в Україні. doi: 10.24144/2524-0609.2021.48.405-409 (дата звернення: 17.10.2021).
7. Офіційний сайт Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти». URL: <http://umo.edu.ua/osvitni-proghrami> (дата звернення : 17.10.2021).
8. Офіційний сайт Державного закладу «Південноукраїнський державний педагогічний

- університет імені К.Д. Ушинського». URL: <https://pdpu.edu.ua/spisok-kafedr/kafedra-osvitnoho-menedzhmentu-ta-publichnoho-upravlinnia> (дата звернення : 17.10.2021).
9. Офіційний сайт Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. URL: http://tnpu.edu.ua/about/public_inform/akredytatsiia%20ta%20litsenzuvannia/osvitni_prohramy/magistr/fpp/073_menedzhment.php (дата звернення : 17.10.2021).
 10. University of Portsmouth. URL: <https://www.port.ac.uk/study/courses/msc-pgdip-pgcert-educational-leadership-and-management> (дата звернення : 17.10.2021).
 11. Vytautas Magnus University. URL: <https://www.vdu.lt/en/study/program/overview/277/> (дата звернення: 17.10.2021).
 12. International Education Management (INEMA). URL: <https://www.ph-ludwigsburg.de/fakultaet-1/institut-fuer-bildungsmanagement/international-educational-leadership-and-management/masters-program-international-education-management/about-the-program> (дата звернення: 17.10.2021).
 13. Concordia University Chicago. URL: <https://www.cuchicago.edu/academics/colleges/college-of-education/division-of-educational-leadership/educational-administration-ma/> (дата звернення: 17.10.2021).
 14. University of Dayton. URL: https://educationonline.udayton.edu/form-mse/?_ga=2.230947871.1293061773.1634286465-572952648.1634286465 (дата звернення: 17.10.2021).
 15. PannState World Campus. URL: <https://www.worldcampus.psu.edu/degrees-and-certificates/educational-leadership-masters/overview> (дата звернення: 17.10.2021).

Statsenko N. System of training of specialists on education management in Ukraine and foreign countries

The article highlights the problem of preparation specialists-managers of education in domestic and foreign educational institutions. The analysis of scientific research related to this issue showed that management as a scientific problem in general and educational in particular has been variously analyzed by domestic scientists, but foreign models of training specialists in this field are almost not described. This determines the relevance of this scientific work.

To achieve this goal, the research architecture was built as follows: monitoring of publicly available information on the training of educational managers; analysis; comparison and juxtaposition of the obtained data. We analyzed the activities of educational institutions in Ukraine (State Institution of Higher Education «University of Educational Management»; State Institution «Southern Ukrainian National Pedagogical University K. D. Ushinsky»; Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University), European countries (University of Portsmouth, UK; Vytautas Magnus University, Lithuania; INEMA, Germany) and the United States (Concordia University Chicago; University of Dayton, Ohio; PannState World Campus) – a total of nine (three for each region). Different countries have a common ultimate goal – a professional manager, competent, authoritative among colleagues, flexible in decision-making, open to innovation. This is directed by the proposed content of educational programs, which contains disciplines directly related to the theory and practice of leadership, law, psychology, etc. However, in the system of training educational managers abroad, compared to Ukraine, there are some differences: the possibility of online learning, practical training lasting a calendar year, preparation for effective interaction of the head of the educational institution with stakeholders of the educational process. Distinctive features in the training of specialists abroad should be adopted by domestic educators. This would help expand the circle of potential entrants interested in education and contribute to the provision of quality theoretical and empirical training.

Key words: education management, education management specialist, management in education, education industry, professional training.